

Мене сумління тут тримає, а не ви. І якби я не мав сумління, я написав би заяву покаянну, визнав би себе винним в будь-який момент, і через декілька місяців випустили б» [2, с. 11].

Прочитання дисидентства крізь призму цінностей, дозволяє висловити певні міркування з приводу їх подальшого місця в посткомуністичних країнах. Інсталяція дисидентських цінностей у політику, яка здійснювалася В. Гавелом, Л. Валенсою, Ж. Желевим виявилася невдалою. Причиною цього, найімовірніше, є те, що дисидентські «рецепти» вироблялися під опозицію, і мали на меті служити формою солідарності для тих, хто став на відкритий герць із владою. Але в умовах плюралістичного суспільства потреба у високому градусі моральної концентрації зникла. По-друге, орієнтовані на індивідуальне використання, вони виявилися незрозумілими масам, у настоях яких ліві цінності комуністів виявилися до кінця неподоланими. Зрештою, переможці антикомуністичних революцій і не наполягали, задовольняючись зовнішніми інституційними змінами. У дилемі – реалізовувати власні програми чи просто запозичити готові західні моделі прав людини, багатопартійності, громадянського суспільства, в яких упізнавалися обриси своїх проєктів, вони обирали друге. Тож не випадково, дисидентський рух у сучасній суспільній пам'яті, з позиції десятиліть вважається легендарною сторінкою історії, але практично малознаною для молодшого покоління.

### Література:

1. Богораз Л., Голицин В., Ковалев С. Политическая борьба или защита прав? Двадцатилетний опыт независимого общественного движения в СССР // Погружение в трясину: (Анатомия застоя) / Сост. и общ. ред. Т. Ноткиной. М.: Прогресс, 1991. С. 501–544.
2. Василь Овсієнко // Нецензурний Стус. Книга у двох частинах. Частина 1. / Упорядкування Богдага Підгорного. Тернопіль: Підручники і посібники, 2002. С. 9–38.
3. Гавел В. Сила безсилюх / Вацлав Гавел / Пер. з чес. Тетяни Окопної. К.: Чеська бібліотека», 2016. 144 с.
4. Даниэль А. Истоки и корни диссидентской активности в СССР // URL: <http://magazines.russ.ru/nz/2002/21/dan-pr.html>
5. Захаров Б. Нарис історії дисидентського руху в Україні (1956–1987). Харків: Фоліо, 2003. 144 с.
6. Кава на трьох, або Міт про дисидентів // Овсієнко В. Світло людей: Мемуари та публіцистика. У 2 кн.: Кн. 2. / Василь Овсієнко. Харків: Харківська правозахисна група; К.: Смолоскип, 2005. С. 235–248.
7. Міхнік А. У пошуках свободи. Есеї про історію та політику. К.: Дух і Літера, 2009. С. 554.
8. Пахльовська О. Українські шістдесятники: філософія бунту // У вирі шістдесятницького руху: Погляд з відстані часу / Ідея видання та упоряд. В. Квітневого. Львів: Каменяр, 2003. С. 77–78.
9. Сверстюк Є. Блудні сини України. К.: Знання, 1993. 256 с.
10. Синавский А. Диссидентство как личный опыт // URL: <http://protivpytok.org/dissidenty-sssr/sinyavskij-a-d/sinyavskij-a-d-dissidentstvo-kak-lichnyj-opyt>
11. Солженицин А. Жить не по лжи! // Погружение в трясину: (Анатомия застоя) / Сост. и общ. ред. Т. Ноткиной. М.: Прогресс, 1991. С. 698–701.

**Галина Стандрет**  
(Тернопіль, Україна)

## УКРАЇНЬСЬКА ХАРТІЯ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

Один з авторів Української Хартії вільної людини, поважний член ініціативної групи Євген Сверстюк зазначив, що «... хартії завжди є провісниками приходу нових часів й розриву з минулим».

«Ми повинні відвернутися від імперії, побудованої на утилітарних цінностях та карликуватих кремлівських ідей відновлення Імперії зла, - сказав Є. Сверстюк, - й повернутися до традиційних українських цінностей: любові та служіння заради спільної справи».

Основними тезами хартії вільної людини - усвідомлення власної відповідальності за своє життя, успіх, добробут і щастя, які залежать від глибини, масштабу та творчого хисту, - а також визнання потреби у формуванні моральних та духовних цінностей. Кінцевою метою хартії - життя «вільної людини у вільній країні».

Хартія обґрунтовує основні ціннісні орієнтири для розвитку українського суспільства та кожного громадянина.

«Ми повинні зрозуміти, що таке свобода, усвідомити її важливість й почати шукати шляхи набуття свободи духу» - Блаженніший Любомир Гузар.

Тільки через взаємодію Учня та Вчителя можна досягти успіху в цьому достойному пошуку.

Людство зустріло початок Двадцять першого століття як добу невпевненості. Сучасна людина досі долає силу тяжіння великих випробувань і надій минулого; вириваючись із цієї історичної гравітації, вона почувається перед майбутнім невпевнено.

Ми бачили багато потрясінь: могутність і занепад тоталітарних ідеологій та створених ними імперій, політичні засліплення і прозріння, масові захоплення і розчарування.

Ми стали свідками піднесення демократичних ідей, переконань і мрій.

Але романтичні сподівання, зіштовхнувшись із реальністю, швидко перетворились на ілюзії. Слова знецінилися.

У нашій країні, де Радянський Союз було подолано фізично, його спадщина і досі зберігається морально і ментально.

Виявилось, що люди далі сподіваються на чужу ласку, а не на власні сили.

Нові економічні умови змінили країну і водночас загострили найгірші людські інстинкти: жадобу збагачення, захланність і споживацтво.

Людина дістала можливість вільно і без страху повернутися до духовних джерел. І водночас зубожіння, несправедливість і невпевненість виплекали у суспільстві внутрішнє розчарування, що стоїть на межі з духовною порожнечою.

«Учорашні люди» натомість силуються «розбудувати державу» старими методами насильства й обману, не маючи та й не знаючи вищих цілей.

Тінь сумніву торкнулася багатьох сердець. Однак тінь сумніву завжди йде поруч із людиною. Не варто боятися тіней. Треба шукати світла відповідей, які дають силу проти зневіри і надають сенсу нашому життю.

Наріжними каменями Хартії є три прості думки.

Відповідальність за своє життя, а отже, його успіх, добробут і щастя нікому не може бути переданою. Ми самі несемо відповідальність за себе.

Мораль і духовні цінності не можуть бути відкладеними на завтра. Вони завжди потрібні сьогодні.

Ми будуюмо те, що уявляємо, а отже, від глибини, масштабу і творчого хисту нашої уяви залежить наше майбутнє.

Людина прагне бути вільною, бо саме свобода надає смислу, гідності і цінності людському життю. Це і є дорога до щастя, до якого ми, віруючі і невіруючі, але всі у широкому філософському сенсі Божі діти, покликані.

Аби стати вільною, людині не треба проводити в'яз.

Ані найталановитіші лідери, ані інтелігенція, ані жодна соціальна група не здатні привести людину до щастя і свободи.

Справжнім проводирем людини є лиш особисте осмислене зусилля.

Це не зробить хтось інший. Це можете зробити лише сама людина.

Для досягнення поставленої цілі можна запропонувати чи виділити 10 ціннісних орієнтирів, як напрямів праці для кожного українця.

#### 1. Бути вільною людиною

Бути вільною людиною — це не лише зовнішня ознака, яка об'єднує усіх нас за правами, але й внутрішній духовний вибір.

Бути вільною людиною — це насамперед означає брати на себе відповідальність.

Не можна вимагати від когось виконання його обов'язків, не виконуючи власних.

Не треба жити постійним почуттям скривдженості і жалем до себе. Бути вільною людиною означає вірити у свої сили.

Бути вільною людиною означає усвідомлювати свою неповторність, однак жодною мірою не плекати у собі зверхності.

Бути вільною людиною означає завжди і всюди самостійно додержуватися принципу нашої рівності один з одним, а також рівності перед законом.

І найважливіше: бути вільною людиною означає чинити добро.

#### 2. Бути українцем

Бути українцем означає усвідомлювати свою причетність до України і розвивати інтелектуальну, духовну та політичну україноцентричність: внутрішню — ту, яка постає з особистого зусилля кожного з нас, — єдність нашого народу, його земель, культури, історії і майбутнього.

Бути українцем означає володіти українською мовою або прагнути до оволодіння нею: не лише мова робить з нас українців, але саме та колосальна енергія, яка походить від особистого зусилля дбати про українську мову, навчитися і спілкуватися нею, й перетворює нас із населення в єдиний народ.

Не існує ані галицького, ані донецького, ані одеського, ані київського народів.

Існує єдиний український народ на всьому просторі своєї території.

#### 3. Бути активним громадянином

Щоб бути активним громадянином, слід насамперед усвідомити, що державність і демократія — це не лише політичні, але й духовні цінності.

Бути активним громадянином означає підтримувати іншого у захисті його прав, бо це — наші спільні права.

Бути активним громадянином означає виявляти ініціативу задля добра свого дому, сусідства, місцевої громади чи всієї української спільноти.

Бути активним громадянином означає з особливою увагою ставитися до будь-яких спроб (насамперед влади) порушити чи обмежити людські права. Завтра ті, хто порушують права вашого сусіда, можуть узятися за вас.

#### 4. Любити

Нам потрібна докорінна зміна ставлення один до одного. Любити означає бажати ближньому добра.

Толерантність є однією з найвищих ознак культури вільної людини, яка, додержуючись своїх принципів, визнає й приймає право іншого.

Любити означає не допускати будь-яких виявів ксенофобії, расизму, шовінізму, нацизму і сталінізму як найбрутальніших форм людської, національної, політичної, культурної і соціальної нетерпимості.

Любити означає відновлювати зв'язок поколінь в Україні, коли старші, навіть не поділяючи форм життєвого чи творчого пошуку молодших, підтримують їхній рух на нових шляхах.

Любити означає й те, що кожне наступне покоління з мудрістю ставиться до реалій своїх попередників і не прагне звести порахунки, але продовжити те, що є спільним надбанням і добром.

#### 5. Мислити

Одне з найважливіших завдань вільної людини — самостійно мислити. Мислити означає ламати стереотипи, працювати, читати і творити, відповідаючи на дух та потреби часу.

Мислити означає цікавитися світом і його культурою, не треба застигати в минулому. Треба рухатися вперед.

Мислити — це спільними громадянськими силами створювати центри сучасної культури, бібліотеки, громадські фонди для поширення інформації про Україну в світі, перекладів нашої літератури чи задля підтримки навчання українських студентів за кордоном.

Мислити — це дізнаватися про передові світові пошуки у теоретичних, практичних і творчих сферах та переймати передове знання, серед іншого й за допомогою сучасних мережових можливостей.

Мислити означає разом підтримувати незалежні засоби масової інформації, які мають стати справжнім людським голосом посеред нинішнього інформаційного фальшу.

#### 6. Бути господарем

Наше головне суспільне завдання — відновити в українців почуття господаря, чийми фундаментальними рисами є відповідальність за себе, своїх близьких і простір свого життя.

Бути господарем — це подолати рудименти радянського мислення, коли, по суті, принижена та обкрадена людина очікує на соціальну подачку й не ставить перед собою завдання брати участь у житті громади.

Щоб стати господарями своєї держави, ми повинні децентралізувати державну владу і делегувати владні повноваження та фінансові ресурси на місцеві рівні.

Господар починається з піклування про прості речі: порядок свого дому, під'їзду чи вулиці.

Бути господарем означає поважати особистість і працю інших людей.

Бути господарем означає справедливо оцінювати роботу інших і справно платити заробітну плату.

Нам потрібне відновлення стандартів професіоналізму, які катастрофічно деградували майже в кожній сфері.

Господар, отже, є поняттям, яке охоплює всіх, хто прагне працювати: власників виробництв і найманих працівників, фермерів і селян.

Відновлення господарського духу немислиме без підвищення заробітної плати, збільшення кількості робочих місць і створення умов для повернення в Україну мільйонів заробітчан.

I, найважливіше, бути господарем означає дбати про слабших і бідніших.

#### 7. Бути лідером

Бути лідером означає прокладати шлях для інших.

Поняття лідерства передбачає й виховання таких чеснот, як уміння чути іншого.

Як велика європейська держава, Україна повинна стати регіональним політичним, економічним і культурним лідером.

#### 8. Бути відкритим суспільством

Бути відкритим суспільством означає бути спільнотою, переконаною у великій цінності людського життя і демократичного устрою.

Бути відкритим суспільством означає бути налаштованими переймати найкращий досвід і знання зовнішнього світу.

Бути відкритим суспільством означає любити людей, вільно мислити і виховувати вільних людей.

#### 9. Бути успішною державою

Успіх нашої держави має насамперед полягати у подоланні соціальної відчуженості між людьми.

Ми зобов'язані повернути справжній парламентаризм, якого нині не існує.

На роки вперед ми, українські громадяни, повинні забезпечувати регулярну зміну влади, щоб прищепити їй чітке розуміння про її підпорядкованість людям.

Це можливо лише за умови свободи слова і демократичних прав, які треба захищати постійно.

В Україні має бути реалізований базовий принцип: держава не заважає своїм громадянам, створює вільні умови для тих, хто працює, та захищає найбідніших.

Успіх нашої держави залежить від «реформ справедливості» — зміни судової гілки влади і правоохоронних органів. Люди повинні нарешті встановити справедливість у державі.

Успіх нашої держави залежить від «реформ життя» — зміни системи освіти і системи охорони здоров'я.

Успіх нашої держави залежить від подолання економічних передумов корупції.

Успіх нашої держави залежить від формування політичних партій, які діятимуть на ясних ідеологічних засадах і чий розвиток та позиція залежатимуть від волі людей на місцях, а не тільки від одноосібних проєктів.

#### 10. Бути учасником демократичної спільноти народів

Природнім і безальтернативним шляхом для України є об'єднання з простором європейських народів.

Ми здатні бути прикладом та опорою для всіх демократичних сил колишнього Радянського Союзу і наших сусідів та партнерів від Балтії до Чорного моря.

Сьогодні Україна стоїть супроти авторитаризму, корупції, бідності людей, гнітючої соціальної нерівності і внутрішньої роз'єднаності.

Нам потрібні зміни.

Ми здатні перемогти нинішні загрози і небезпеки.

Найважливіший і ще не використаний стратегічний ресурс України — це внутрішня консолідація нашого народу, яку розуміємо як єдність людей навколо цінностей незалежності та демократії, проголошених 24 серпня і 1 грудня 1991 року, і водночас як єдність політичних рішень та дій, котрі б гарантували європейський і демократичний розвиток України на десятиліття вперед.

Ми не повинні чекати «золотого віку», не падати духом під тягарем неправди, не ховатися від світу і свого життя, а постійно робити особисті зусилля, які принесуть добро Україні і утвдять нашу Державу як вільну країну вільних людей.

#### Література

1. Громадянська освіта: методичний посібник для вчителя. Київ, 2008- В-во «Етна».- 194с.

2. Карлова В.В. Духовні цінності в структурі національної свідомості: українські реалії // Вісник НАДУ [www.academy.gov.ua](http://www.academy.gov.ua).

3. Обласна програма впровадження Української Хартії вільної людини в навчальних закладах Тернопільської області на 2017-2020 роки від 02.08.2017р. №693 – Режим доступу до ресурсу: <https://drive.google.com/file/d/1384V174gWGuGOf96i4QYHI7sh9YP-DBt/view>

4. Ситник Г. Національні цінності як основа прогресивного розвитку особистості, суспільства, держави// Вісник НАДУ.- 2004 . №2. С.369-374.

5. Хартія вільної людини Ініціативна група «Першого грудня» [www1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnoji-liudyny](http://www1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnoji-liudyny).

**Зіновій Стельмащук**  
(Тернопіль, Україна)

## УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ